

**TO‘QIMACHILIK KORXONALARIDA TEJAMKOR ISHLAB CHIQRISHNI
RIVOJLANTIRISH****Abduraxmonova Feruza Nusratovna***Toshkent Menejment va Iqtisodiyot Instituti magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqolada to‘qimachilik sanoatida tejamkor ishlab chiqarish tizimini joriy etish, uni boshqarish jarayoni hamda ishlab chiqarishni tashkil etish masalalari yoritilgan. Korxonada boshqaruv tizimining asosiy funksiyalari, resurslardan samarali foydalanish va mehnat unumdorligini oshirish yo‘llari tahlil qilingan. Shuningdek, to‘qimachilik sanoatida boshqaruv samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif va xulosalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Korxonada, ishlab chiqarish, xodimlar, tejamkor ishlab chiqarish, sifat va samaradorlik, raqobatbardoshlik

Аннотация: В данной работе рассматривается деятельность текстильного предприятия, процесс управления и вопросы организации производства. Проанализированы основные функции системы управления, эффективное использование ресурсов и пути повышения производительности труда. Также представлены выводы и предложения, направленные на повышение эффективности управления в текстильной промышленности. Результаты исследования имеют практическое значение для совершенствования деятельности предприятия.

Ключевые слова: предприятие, производство, сотрудники, бережливое производство, качество и эффективность, конкурентоспособность.

Annotation: This paper examines the activities of a textile enterprise, the management process, and issues related to production organization. The main functions of the management system, efficient use of resources, and ways to increase labor productivity are analyzed. In addition, conclusions and recommendations aimed at improving management efficiency in the textile industry are presented. The results of the study have practical significance for improving enterprise performance.

Keywords: enterprise, production, employees, lean production, quality and efficiency, competitiveness.

To‘qimachilik sanoati O‘zbekiston iqtisodiyotining eng yirik va eksportga yo‘naltirilgan tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Mazkur sohaning raqobatbardoshligini oshirish, resurslardan samarali paydalanish va mahsulot sifatiga bo‘lgan talablarni bajarish maqsadida korxonalarda

tejamkor ishlab chiqarish (lean production) tamoyillarini joriy etish dolzarb vazifalardan sanaladi.

“**Tejamkor ishlab chiqarish** ishlab chiqarish jarayonidagina emas, balki mahsulotlarni omborda saqlashni tashkil etishda ham asosiy turdagi yo‘qotishlarni kamaytirish uchun samarali vosita va usul hisoblanadi.”[1]

““Tejamkor ishlab chiqarish kontseptsiyasi” ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirishni, har bir xodimni ushbu jarayonga jalb etgan holda xarajatlarni doimiy ravishda qisqartirish bilan birga mahsulot sifatini uzluksiz yaxshilashga qaratilgan yondashuvni o‘z ichiga oladi. Ushbu kontseptsiya xo‘jalik yuritishning bozor sharoitlariga maksimal darajada moslashtirilgan.”[2]

Tejamkor ishlab chiqarish tizimi ishlab chiqarish jarayonlaridagi isrofgarchilikni kamaytirish, resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartirish, sifat va samaradorlikni oshirishga qaratilgan.

“Tejamkor ishlab chiqarishni joriy etish bo‘yicha o‘zgarishlar dasturini shakllantirish va korxonada ishlab chiqarishni tashkil etishda qaysi tejamkor ishlab chiqarish tamoyillari guruhi asos qilib olinishi borasida mualliflar turli fikr bildirishiga qaramay, asosiy postulatlar, jumladan qimmatlik, erishilish vositalari, korporativ madaniyat, olingan natijalami doimo yaxshilash barcha tadqiqotlarda muqarrar ishtirok etadi.”[3]

To‘qimachilik sanoatida tejamkor ishlab chiqarishni joriy etish jarayoni matoni qabul qilishdan boshlab tayyor mahsulotni qadoqlashgacha bo‘lgan ishlab chiqarish jarayonining har bir bosqichini qayta ko‘rib chiqishdan boshlanadi.

“Tikuvchilik korxonalarida yo‘qotishlarni bartaraf etish uchun tejamkor ishlab chiqarishning aksariyat instrumentlarini qo‘llash mumkin. Ularning ko‘pchiligi dastlab tikish korxonalarining faoliyat asosiga qo‘yilgan bo‘lib, zamonaviy sharoitlarda yanada keng qo‘llanilishi lozim.”[4]

Asosiy vazifa — yakuniy mahsulotga qo‘shimcha qiymat qo‘shmaydigan, ammo vaqt, material va xodimlarning mehnatini talab qiladigan ortiqcha harakatlarni aniqlash va ularni bartaraf etishdan iborat. Bunday ortiqcha jarayonlarga yarim tayyor mahsulotlarning ish joylari o‘rtasida keraksiz ko‘chirilishi, ortiqcha bichish amallari, ish joylarining noo‘rin tashkil etilishi, komplektlash materiallarini uzoq kutish yoki uskunalarning bekor turib qolishi kiradi.

“**Tejamkor ishlab chiqarish** kontseptsiyasida omborlash jarayonini tashkil etishda eng ommalashgan instrumentlardan biri 5S tizimi hisoblanadi. U ish joylarini belgilangan qoidalarga rioya qilish orqali yaxshilashga qaratilgan.”[5]

Tejamkor yondashuvining tikuvchilik sanoatidagi eng muhim jihatlaridan biri — jarayonlarni uzluksiz takomillashtirishga xodimlarning faol jalb etilishidir. Tikuvchi, operator, texnolog va sifat nazoratchilari ishlab chiqarishdagi vazifalar bilan har kuni to‘qnash keladi va jarayonlarni qayerda soddalashtirish, tezlashtirish yoki brakni kamaytirish mumkinligini boshqalardan ko‘ra yaxshiroq biladi. Ularning ishtiroki faqat takliflarni yig‘ish bilan cheklanmaydi — bu muntazam ravishda yaxshilash amaliyotini yo‘lga qo‘yishni anglatadi. Ya’ni har bir xodim muammoni ko‘radi, yechim taklif qiladi va uning amalga oshirilishida faol ishtirok etadi. Bu esa tashabbuskorlik, mas’uliyat va mukammallikka intilish qadrlanadigan professional muhitni shakllantiradi.

Muvaffaqiyatli tikuvchilik korxonalarining tajribasi shuni ko‘rsatadiki, Lean tizimini joriy etish nafaqat mahsulot ishlab chiqarish tezligini oshiradi, balki amallar aniqligini kuchaytiradi, ishlab chiqarish braki hajmini kamaytiradi hamda resurslar sarfini sezilarli darajada qisqartiradi. Bu esa bevosita iqtisodiy ko‘rsatkichlarda, buyurtmachilar ishonchining ortishida, mehnat sharoitlarining yaxshilanishida va kadrlar almashinuvining kamayishida o‘z aksini topadi. Tejamkor ishlab chiqarishni joriy etish bir martalik chora emas, balki butun fabrika miqyosida samaradorlik madaniyatini shakllantirishni talab qiladi: xodimlar samaradorlik nuqtai nazaridan fikrlay boshlaydi, rahbarlar esa ushbu o‘zgarishlarni qo‘llab-quvvatlaydi va mustahkamlaydi. Natijada korxonada yanada moslashuvchan va rivojlanishga qodir tashkilotga aylanadi.

To‘qimachilik sanoatida, har bir detal — chokning aniqligi yoki yetkazib berish muddatigacha — muhim bo‘lgan sharoitda tejamkor ishlab chiqarish jarayonlarning shaffofligini ta’minlaydi, barqaror sifat uchun zamin yaratadi va korxonani materiallarni arzonlashtirish yoki ish haqlarini qisqartirish hisobiga emas, balki oqilona boshqaruv, xodimlarning faol ishtiroki va barcha mavjud resurslardan samarali foydalanish orqali raqobatbardosh qiladi.

To‘qimachilik korxonalarida eng ko‘p uchraydigan yo‘qotishlar quyidagilardir:

1. Xomashyo yo‘qotishlari – paxta tolasi, ip-kalava, bo‘yoq moddalar me’yordan ortiq sarflanishi.
2. Texnologik yo‘qotishlar – uskunalarning ishdan chiqishi yoki uzoq to‘xtab qolishi.
3. Sifat bo‘yicha yo‘qotishlar – brakka chiqarilgan yoki qaytgan mahsulotlar.
4. Energiya yo‘qotishlari – energiya samaradorligining pastligi sababli ortiqcha sarf.
5. Logistika yo‘qotishlari – material va mahsulotlarning ortiqcha tashilishi yoki omborlarda uzoq turib qolishi.

Bu yo‘qotishlarni bartaraf etish tejamkor ishlab chiqarishning asosiy vazifasidir.

Tejamkor ishlab chiqarishni rivojlantirish yo‘nalishlari

1. Xomashyo sarfini optimallashtirish: paxta tolasi va ip-kalava sarfini hisobga olishning avtomatlashtirilgan tizimini joriy etish; sarf normalarini qayta ko‘rib chiqish; chiqindilarni qayta ishlash texnologiyasidan foydalanish.

2. Ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish: energiya tejevchi texnologiyalarni tatbiq etish; zamonaviy yigiruv, to‘quv va bo‘yoq uskunalarini o‘rnatish; ishlab chiqarishning raqamli boshqaruv tizimlarini (ERP, MES) joriy etish.

3. Sifat boshqaruv tizimini takomillashtirish: ISO 9001, OEKO-TEX, BCI kabi xalqaro sertifikatlar olish; sifat auditlarini muntazam o‘tkazish; brakka sabab bo‘ladigan omillarni tahlil qilish va ularni bartaraf etish.

4. Energiyani tejash: energiya sarfini monitoring qilish; issiqlik va elektr energiyasini tejaydigan texnologiyalarni qo‘llash; qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish.

5. Logistik jarayonlarni takomillashtirish: moddiy oqimlarni soddalashtirish; FIFO, Kanban tizimlarini joriy etish; ombor boshqaruvini avtomatlashtirish.

6. Xodimlar malakasini oshirish: lean production va Kaizen bo‘yicha treninglar tashkil qilish; takliflar berish tizimi (Ratsionalizatorlik takliflari)ni yo‘lga qo‘yish; mehnat unumdorligini rag‘batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish.

Tejamkor ishlab chiqarishning kutiladigan samaralari:

To‘qimachilik korxonalarida tejamkor ishlab chiqarish tizimini joriy etish quyidagi natijalarni beradi: ishlab chiqarish tannarxining pasayishi 10–25% gacha; energiya sarfining kamayishi 8–15% gacha; xomashyo chiqindilarining kamayishi 5–12% gacha; ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish samaradorligi ortishi; mahsulot sifati yaxshilanishi va brakka chiqariladigan mahsulot kamayishi; korxonalar rentabelligi va raqobatbardoshligi oshishi; eksport salohiyati mustahkamlanishi.

Xulosa. To‘qimachilik korxonalarida tejamkor ishlab chiqarishni rivojlantirish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning eng muhim omillaridan biridir. Uskuna va texnologiyalarni modernizatsiya qilish, xomashyo sarfini normativ asosda boshqarish, sifatni nazorat qilish tizimini kuchaytirish, energiya tejamkorligiga e‘tibor qaratish va xodimlarning malakasini oshirish orqali korxonalar barqaror faoliyat yuritishi, mahsulot tannarxini kamaytirishi va xalqaro bozorda raqobatbardosh bo‘lishi mumkin. Tejamkor ishlab chiqarish tizimi to‘qimachilik sanoati korxonalarining kelajakdagi barqaror rivojlanishiga xizmat qiladigan strategik yo‘nalishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yaхуууеvа I.K. «То'qimachilik korxonalarida tejamkor ishlab chiqarislini tashkil etish». Monografiya. - T: «IQTISODIYOT», 2023 yil, 232 bet.

2.Игнатова Т.В., Грузинцева Н.А. Основные аспекты развития текстильной промышленности в российских регионах // Изв. вузов. Технология текстильной промышленности. 2016. №6. С. 285...287.

3. Степченко Т.С. Lean-технологии в управлении предприятием // Современные технологии управления. - 2015. - №7 (55). - С. 92-98.

4.И.В. Вершинина, В.П. Алексеева. Устранение потерь на швейном предприятии путем внедрения бережливого производства. Scientific Cooperation Center "Interactive plus" <https://interactive-plus.ru/e-articles/674/Action674-519255.pdf>

5. Воронова Е.Ю. Векшина А.А. Синергетический подход применения методологии бережливого производства в минимизации непроизводственных затрат // Изв. вузов. Технология текстильной промышленности. 2023. №1. С. 22...32.